

ΓΙΑ ΕΝΑ ΤΑΝΓΚΟ ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ

Στη μνήμη της μητέρας μου

«Γυρεύω το παλιό μου σπίτι
με τ' αφηλά τα παραθύρια
σκοτεινιασμένα απ' τον κισσό...»

Γιώργος Σεφέρης, *Ο Γυρισμός του Ξενιτεμένου*, 1938

1

Η προσοχή της Λευκιώς φαινόταν στραμμένη στις δύο γυναίκες που καταπιάνονταν με την παρασκευή των γιορτινών μπισκότων μέσα στην υγρή κουζίνα του χαμόσπιτου, αλλά στην πραγματικότητα δεν άκουγε λέξη από τις οδηγίες, τα παράπονα, τις γκρίνιες που γέμιζαν ολημερίς τον πνιγηρό αέρα της ταπεινής κατοικίας. Τρία χρόνια τώρα, από εκείνο τον καταραμένο Ιούνιο του 1914, η μητέρα της και η γιαγιά της είχαν μάθει να συμβιώνουν όπως όπως, έτσι τα έφερε η ανάγκη. Τούτη την ώρα, όμως, σημασία δεν τους έδινε η νεαρή κοπέλα. Ο νους της έτρεχε στον Αναστάση που καμώθηκε πως δεν την είδε νωρίτερα, όταν συναντήθηκαν στο καλντερίμι πίσω από τον σταθμό. Εκείνη είχε κατέβει από το τρένο επιστρέφοντας στο χωριό από το σχολείο της, το Ξενοκράτειο Διδασκαλείο Μεσολογγίου, κι εκείνος συνόδευε καβάλα στ' άλογό του την καρότσα που μετέφερε τις σοδειές για να φορτωθούν σε ένα από τα φορτηγά βαγόνια του συρμού. Βέβαια, ήταν κι ο αδελφός του ο Σταυρόγιαννος μαζί κι ίσως γι' αυτό να την αγνόησε ο καλός της. Δεν έπρεπε να δίνουν δικαιώματα, το αίσθημά τους το φύλαγαν

κρυφό, αλίμονό τους αν τους έπαιρνε κανείς χαμπάρι. Θα το πρόφταινε στη μάνα του, την τρομερή Καλογρίβαινα, κι ύστερα όλα θα τελείωναν. Πόσες φορές δεν την είχε ακούσει η Δευκιώ να τις αποκαλεί παστροσυμυρνιές εκείνη και τη μαμά της, δήθεν ότι δεν είχε προσέξει πως ήταν μπροστά κι άκουγαν τις προσβολές της. Ο Αναστάσης όμως της ορκιζόταν πως όταν θα ερχόταν η στιγμή θα την παράκουε τη μάνα του και θα...

«...Μπατίκωσέ τα καλά με το βεργί, να γίνουν λεπτά τα κρουστάκια, Δευκιώ», την επανέφερε στην πραγματικότητα η τραγουδιστή φωνή της μαμάς της.

Κάλποτε η Χρυσάνθη ήταν η χαρά της ζωής προσωποποιημένη, αλλά από τότε που αναποδογύρισαν όλα...

«...και μπήξε καλά το καρεφούλι στη μέση να μην πεταχτεί στο ψήσιμο».

«Μπισκότα, μαμά, μπισκότα και γαρίφαλο, πάψτε να μιλάτε συμυρνέικα», τη μάλωσε για πολλοστή φορά η Δευκιώ.

Δεν εννοούσε να προσαρμοστεί στην καινούρια τους πατρίδα η Χρυσάνθη, ζούσε πάντα με την προσμονή να γυρίσει στα αγαπημένα χώματα. Το σπίτι τους στο Σερέκιοϊ της Μικρασίας, το τρίπατο πέτρινο σπίτι τους με τα καγκελωτά μπαλκονάκια και τα χρωματιστά τζαμιλίκια για να κόβουν τον ήλιο, πόσο το λαχταρούσε κάθε μα κάθε νύχτα που έλεφτε να κοιμηθεί σε τούτο το γιατάκι με τα χοντρούφασμένα στρωσίδια. Μόνη της, χωρίς τον άντρα της. Βαθύς αναστεναγμός βγήκε μέσα από τα φυλλοκάρδια της Χρυσάνθης. Πού να βρίσκεται τώρα ο Στέφος της; Παρακαλούσε μόνο τον Θεό να ήταν ζωντανός, να μην είχε αφήσει τα κόκαλά του στα αμελέ ταμπουρού, τα τάγματα

εργασίας στα βάθη της Ανατολής όπου έσυραν τους άντρες τους οι Τσέτες όταν πάτησαν το χωριό τους κι άρχισαν να λεηλατούν, να σφάζουν, να βιάζουν... Έκλεισε σφιχτά τα μάτια για να διώξει τις φριχτές θύμησες. Έπρεπε να βαστάξει, να φανεί δυνατή για χάρη της Λευκιώς της. Η κόρη η αγγελικάτη της, το ακριβό της μοναχοπαίδι... Την κοίταζε τώρα που έβαζε με τάξη τα μπισκότα στο ταψί και λίγωνε η ματιά της από αγάπη. Για ακόμα μια φορά αναρωτήθηκε σε ποιον έμοιασε αυτό το παιδί. Ούτε εκείνη ούτε ο άντρας της είχαν τόσο λευκό, φιλντισένιο δέρμα. Ήταν κι οι δύο σκούροι, ενώ η κόρη τους γεννήθηκε μ' ένα κατάξανθο χνούδι στο κεφαλάκι της, και να τώρα που ζωηρές καστανόχρυσες μπουκλές πλαισιώναν το φωτεινό προσωπάκι της Λευκιώς της. Λευκιώ την είχαν βγάλει, κανένα άλλο όνομα δεν της ταίριαζε. Και παραλίγο να το χάσει το κορίτσι της πριν από τρία χρόνια στον διωγμό. Μεγάλη η χάρη της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτρας, που έκανε το θαύμα της και το γλίτωσε από των Τούρκων τα χέρια, δώδεκα χρόνων γιαβρί τότε, αχ, αχ, Παναΐα μου, τι ζήσαμε... Η Χρυσάνθη σταυροκοπήθηκε κι έπιασε αποφασιστικά το ταψί να φουρνίσει. Έπρεπε να βαστάξει.

«Ημοσκομυρήσανε τα πρώτα, ε;» είπε όσο πιο χαρούμενα μπορούσε, ανασαίνοντας με αγαλλίαση τον αέρα που μύριζε πορτοκάλι και γαρίφαλο. «Τη συνταγή μού την ήδωκε η κερα-Σίτσα η Σεβντικαλιά, καλή της ώρα όπου κι αν βρίσκεται τώρα», συμπλήρωσε αναπολώντας και τα μάτια της γέμισαν νοσταλγία.

«Είναι φτωχό τ' αρνί κι έχει παχιά ουρά», κορόιδεψε η γρια-Γιάνναινα, η πεθερά της, κι έσπευσε να επεξηγήσει

την παροιμία μην τυχόν και πήγαινε στράφι ο σαρκασμός της: «Λεφτά δεν έχετε, μεγαλεία θέλετε. Τα μπισκότα μάς λείπανε δα, δεν κοιτάτε τα χάλια μας», συνέχισε δείχνοντας με τα σκελετωμένα χέρια της την παλιά καλαμοσκεπή που στέγαζε την ημιπαιθρία κουζίνα του χαμόσπιτου. Ένα χοντρό χράμι που έκλεινε το άνοιγμα στη μια της πλευρά αναδευόταν στο φύσημα του ανοιξιάτικου αέρα.

«Του Βαγγελισμού αύριο, μάνα, 25η Μαρτίου, διπλή γιορτή, μεγάλη γιορτή. Να 'χουμε καπιντίς να τρατάρουμε», απάντησε ήρεμα η Χρυσάνθη.

«Αλιάδα φτιάχνουνε του Βαγγελισμού, όχι μπισκότα», γκρίνιαξε πάλι η γρια-Γιάνναινα.

«Κι απ' αυτό θα φτιάξουμε, μάνα», την καλόπιασε η νύφη της.

«Φιλοκαλούμεν μετ' ευτελείας, γιαγιά, έλεγαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι», πετάχτηκε η Λευκιά για να υπερασπιστεί τη μάνα της. «Μας αρέσει το ωραίο, κι ας μην έχουμε τα πλούτια».

«Ετούτα σε μαθαίνουνε εκεί πέρα που πααίνεις;» της αντιγύρισε η γρια-Γιάνναινα. «Τι τα θέλεις τα σκολειά, κορίτσι πράμα; Να φουσκών'νε αέρα τα μυαλά σ'; Ή έχετε λεφτά για πέταμα; Κάθε μέρα εισιτήρια για τον σιδηρόδρομο, τεφτέρια, μολύβια, έξοδα αβέρτα. Αν ήτανε ο πατέρας σ' εδώ για, δεν θα σήκωνε τέτοια καμώματα, να το ξέρεις».

«Ο Στέφος ήθελε τη θυγατέρα του σπουδαγμένη, μάνα, τήνε στέλναμε στο Ομήρειον Παρθεναγωγείον στη Σμύρνη γ' αυτό τον σκοπό», διαμαρτυρήθηκε η Χρυσάνθη κι ένωσε έναν κόμπο στον λαϊμό. Την έπνιγε το άδικο, πλημμύριζε

παράπονο η ψυχή της. «Ηπρωτιμούσαμε να τήνε στερηθούμε τσι μήνες που έμενε εκεί, στη νονά της, για να τση προσφέρουμε το καλύτερο σκολειό», συνέχισε ωστόσο. «Θέλω όταν γυρίσει ο πατέρας τση να τήνε καμαρώσει όπως την ονειρευότανε, γερή κι όμορφη και μορφωμένη. Αυτά τα λίγα που κατόρθωσα να κρύψω και δεν τα βρήκε το Τουρκί μέσα στον κότσο μου θα τα διαθέσω για τη Λευκιά μου, μάνα, τα ήχουμε πει αυτά».

Η γρια-Γιάνναϊνα στραβομουτσούνιασε, αλλά δεν είπε τίποτε. Ας γύριζε ο Στέφος της κι απέ θα έβαζε τάξη, μονάχα να γύριζε. Είχε χάσει κιόλας ένα παιδί στον πόλεμο το Μαύρο '97, άλλο δεν άντεχε. Πότε πότε σωνόταν το κουράγιο της και μοιρολογούσε, καταριότανε τη Χρυσάνθη που τον κράτησε στα ξένα όταν πήγε εκεί ο Στέφος της για εμπόριο, να βγάλει λεφτά να προικίσουνε την Τασία, την αδελφή του, που άλλο προστάτη δεν είχε στον κόσμο. Ήτανε μάλαμα ο Στέφος της, άξιος και πονετικός και φιλότιμος. Αλλά το έφαγε το κεφάλι του, πήγε κι έμπλεξε στην Τουρκιά, στεφανώθηκε εκεί κάτω κι έζηγε τάχα μου καλά και πλούσια. Να τώρα τ' αποτελέσματα. Επούτες γλιτώσανε, αλλά ο Στέφος; Να ζει άραγε; Ας αξιωθεί η καφερή η μάνα του να τον αντικρίσει ζωντανό άλλη μια φορά στη ζωή της κι απέ ας πεθάνει. Ωι, Παναϊά μ', που ξημερώνεις αύριο, βόηθα μας, Παναϊά μ' Παρθένα. Σταυροκοπήθηκε πνίγοντας στα σουρωμένα χείλη της το πικρό της μουρμουρητό.

Τη μιμήθηκε κι η Χρυσάνθη. Τον Στέφο σκεφτότανε κι εκείνη, τον καλό της άντρα που έζησαν μαζί χρυσά χρόνια, με αγάπη, με τιμότητα, με όλα του Θεού τ' αγαθά. «Να πάτε στη μάνα μου, στον Λόγγο», ηχούσαν στ' αφτιά της

τα τελευταία του λόγια καθώς τον τραβολογούσαν οι Τσέτες, «κι εκεί θα 'ρθω να σας βρω, σου τ' ορκίζομαι». Του τ' ορκίστηκε κι εκείνη. Γι' αυτό δεν έμεινε στη Θεσσαλονίκη η Χρυσάνθη όπου έπιασε το βαπόρι τους όταν φυγαδεύτηκαν μαζί με τους κυνηγημένους Μικρασιάτες από το λιμάνι της Φώκαιας εκείνο τον μαύρο Ιούνιο του '14. Κίνησε γη κι ουρανό για να φτάσουν ως εδώ, σε τούτο το μίζερο χωριό με τους παιδεμένους κατοίκους. Κι η πεθερά της όλο άχτι και κατηγορία ήτανε από την πρώτη στιγμή που πάτησαν το πόδι τους σε τούτο το χαμόσπιτο, τρία χρόνια τώρα και...

«Μου σπάσανε τη μύτη τα καλούδια σας, νοικοκυρές», την έβγαλε απ' τους στοχασμούς της η αντρίκεια φωνή του Γιωργή, που παραμέριζε το χράμι μπαίνοντας στην κουζίνα τους. «Ξαδέλφη, βοηθάς τη θεια και τη βάβω στα νοικοκυράτα, γραμματιζόμενη κοπέλα;» συνέχισε πειράζοντας τη Δευκιά και της τσίμπησε χαιδευτικά το δροσερό της μάγουλο.

«Καλώς τον! Έλα μέσα, τζιέρι μου, να σου δώκουμε κρουστάκια φρέσκα φρέσκα, να γλυκαθείς», τον καλοδέχτηκε η Χρυσάνθη, ενώ η κόρη της έκανε μια γκριμάτσα αγανάκτησης κοιτάζοντας με νόημα τον Γιωργή.

«Δεν εννοεί να ξεκολλήσει από τη Σμύρνη και το Σερέκιοϊ, όσο κι αν της πιπλάω τ' αφτιά», έκανε κωμικά του ξαδέλφου της. «Έλα, πάρε μπισκότα, θα σου φέρω και νερό φρέσκο απ' το πηγάδι».

Βγήκε με φόρα τραβώντας το χράμι στο πλάι, στ' αλήθεια φουρκισμένη με τη μάνα της. Κι έπρεπε να κόψει πια τον πληθυντικό, κανείς εδώ πέρα δεν μιλούσε στον πληθυντικό στους γονείς του. Έπρεπε να προσαρμοστούν, δεν ήθελε

να είναι οι παστροσμυρνιές όπως τις λέγανε στο χωριό, με πρώτη και καλύτερη την Καλογρίβαινα, τη μάνα του Αναστάση της. Πάσχιζε να γίνει μια από κείνους, να τους κάνει να ξεχάσουν πως ήταν ξένη, αλλά η μάνα της δεν εννοούσε να συμμεριστεί τον καημό της. Δεν ήξερε βέβαια πως η κόρη της είχε παραπανίσιους λόγους να αποποιηθεί την καταγωγή της. Τίποτα περί Αναστάση δεν ήξερε, αυτό θα έλειπε. Ούτε η Χρυσάνθη τη χώνευε την Καλογρίβαινα. Ασουλούπωτη χωριάτισσα και «ασιστάριστη» την ανέβαζε, άθλια κεράτσα και «τζιτζικώλα» την κατέβαζε. Ήταν γεγονός πως η Καλογρίβαινα ήταν η πιο αλαζονική και η πιο σκληρή του χωριού, με καταπιεστική συμπεριφορά σε όλους γύρω της, στη φαμίλια της, στους εργάτες τους, στους συγχωριανούς της, σε όποιον της έκανε κέφι. Και παρόλο που η ίδια μπήκε ξεβράκωτη, όπως έλεγαν, στην οικογένεια του Καλογρίβα, του προεστού του χωριού, όταν παντρεύτηκε τον γιο του τον Σάββα, δεν έδειχνε καμιά συμπόνια στους κολίγους από τους οποίους προερχόταν. Όσο για τη Λευκιά και τη μαμά της, δεν ήθελε ν' ακούει κουβέντα. «Οι παστροσμυρνιές τ'ς γρια-Γιάνναινας παστρεύονται και στολίζονται μαθές στην καλύβα τους, που ούτε τα γίδια μ' δεν θα 'βαζα εκεί μέσα», είχε μεταφέρει τα λόγια της στη Λευκιά μια φίλη της από το χωριό, η Αφέντρα. Η Λευκιά ήταν σίγουρη πως είπε κι άλλα η Καλογρίβαινα, ακόμα πιο προσβλητικά. Το κατάλαβε από το ύφος της Αφέντρας που μάσησε τα λόγια της και δεν συνέχισε, από όψιμο τακτ ασφαλώς.

Γέμισε με νευρικές κινήσεις τη στάμνα κι έσφιξε το σκοινί στον κουβά πριν κινηθεί για να πάει πίσω στην κουζίνα. Σε πείσμα των αρνητικών σκέψεων που έκανε μόλις

τώρα, επέτρεψε στον εαυτό της να σταθεί λίγες στιγμές και ν' αφευθεί στο ακριβό της όνειρο, ένα τανγκό με τον καλό της στη Σμύρνη. Να τη χορεύει στην αγκαλιά του όπως τη νονά της ο άντρας της όταν πήγαιναν στη Λέσχη των Κυνηγών στο Και. Οι μεγάλοι χόρευαν τανγκό και τα πιτσιρικά τους κοίταζαν μαγεμένα. Θα ερχόταν μια μέρα που θα επέστρεφε εκεί μαζί με τον Αναστάση για να το χορέψουν εκείνο το τανγκό, παρηγόρησε τον εαυτό της κι αναστέναξε με γλυκαπαντοχή.

Πίσω στην κουζίνα, οι υπόλοιποι την κοίταξαν περίεργα καθώς έμπαινε χαμογελαστή, σιγομουρμουρίζοντας το «La Paloma».

«Ψοφόκρνο έχει εδώ μέσα», διαμαρτυρήθηκε ενώ γέμιζε την κούπα του Γιωργή με το φρέσκο νερό.

«Θηλύκωσες καλά την τριχιά στο σατίλι;» έκανε εριστικά η γιαγιά της αγριοκοιτάζοντάς την.

«Ναι», της απάντησε απότομα η Λευκιώ. «Δεν πάμε μέσα τώρα ν' ανάψουμε το τζάκι, να ζεσταθούμε λίγο;»

Πέρασαν στο μοναδικό δωμάτιο του σπιτιού, χαμηλοτάβανο αλλά με κεραμίδια στη σκεπή, πλίνθινους χοντρούς τοίχους κι ένα μικρό ασβεστωμένο τζάκι. Ο Γιωργής άναψε τα κούτσουρα, κι όταν σιγουρεύτηκε πως είχαν πιάσει καλά, κάθισε μαζί με τις άλλες σε ένα από τα σκαμνιά γύρω από τη φωτιά.

«Θερίζει η γρίπη», είπε μασουλώντας το μπισκότο του. «Δύο ξωμάχοι πεθάνανε κιάλας στο χωριό και κάμποσοι άλλοι στο Αγγελόκαστρο, στη Σταμνά, στην Κατοχή, παντού θερίζει η επιδημία. Είχε πολύ κρύο φέτος, γι' αυτό νομίζω, ο Θεός να φυλάει. Στο Αγρίνιο και στο Μεσολόγγι τους

θάβουνε αδιάβαστους, λέει. Τους φορτώνουνε στα κάρα και τους παραχώνουνε, δεκάδες κάθε μέρα. Μεγάλη κατάρα έχει πέσει, οι γιατροί δεν μπορούνε να κάνουνε τίποτα».

«Κι εμάς στο σχολείο μας είναι κάμποσες που χάσανε συγγενείς τους», συνομολόγησε η Λευκιώ. «Μια κοπέλα μάλιστα έχασε τον πατέρα της, που ήταν δάσκαλος μουσικής στο ωδείο. Λένε πως αν συνεχιστεί το κακό θα κλείσει το Διδασκαλείο μέχρι νεωτέρας».

«Αχ, τι κακοτυχία φέτος που παίρνεις το χαρτί σου», είπε η Χρυσάνθη. «Τ' όνειρό μου είναι να σε δω να εργάζεσαι σε μια καλή δουλειά, να πιαστείς από ταμείο».

«Να εύχεσαι μόνο να 'μαστε καλά, θεια, και τα χαρτιά βρίσκονται», παρατήρησε ο Γιωργής. «Έμαθα πως οι Αγρινιώτες φτιάξανε επιτροπή και πήγανε στη Ναύπακτο για να ζητήσουνε από τον μητροπολίτη Αμβρόσιο την άδεια να μεταφέρουνε από τον Προυσό την εικόνα της Παναγίας της Προυσώτισσας μήπως κάνει το θαύμα της και σταματήσει το κακό. Έχει ξανακάνει, λέει, τέτοιο θαύμα παλιά, τους είχε γλιτώσει από τη χολέρα που αποδεκάτιζε αβέρτα. Για να ιδούμε. Πάντως, εσείς αύριο στη λειτουργία να ντυθείτε καλά, με ρούχα χοντρά, να φυλάγεστε όσο μπορείτε».

«Η Αγία Αναστασία να μας σκέπει», ευχήθηκε η Χρυσάνθη και σταυροκοπήθηκε ξανά, ενώ η γρια-Γιάνναινα είχε σηκωθεί για ν' ανάψει το καντήλι. Είχε σκοτεινιάσει πια.

«Πώς πάνε οι δουλειές σου, Γιωργή;» συνέχισε η Χρυσάνθη για να ξεφύγουν από το θλιβερό θέμα της αρρώστιας. «Θα έχεις καλό μαξούλι εφέτο;»

«Άντε πάλι», πετάχτηκε χολωμένη η Λευκιώ. «Καλή

σοδειά λέμε, μαμά, καλή σοδειά, καταλάβετε; Ακούς εκεί, μαξούλι!»

«Αγόρασα κι άλλο άλογο κι έσπειρα μπόλικη πατάτα τον Φλεβάρη», άρχισε να λέει ο Γιωργής ανάβοντας τσιγάρο, ενώ έκανε νόημα στην ξαδέλφη του να μην αποπαίρνει τη μάνα της. «Θα 'χω καλό φόρτωμα τον Μάη, έτσι λογαριάζω. Θα στείλω το περισσότερο στην Πάτρα, Θεός σωρέστον τον Τρικούπη που 'φτιαξε τη σιδηροδρομική γραμμή μέχρι και το Κρυονέρι και φορτώνουμε κατευθείαν στο πλοίο. Αλλά είδαμε πώς τον τιμήσανε κι αυτόν οι Έλληνες. Τόνε μαυρίσανε, ούτε βουλευτής δεν βγήκε στο τέλος, τα ίδια Παντελάκη μου, τα ίδια Παντελή μου. Και τότε ο βασιλιάς ήταν ο υπεύθυνος, δεν άκουγε κανένανε, έκανε του κεφαλιού του και στο τέλος πτώχευσε τη χώρα. Ό,τι γίνεται και τώρα με τον Βενιζέλο δηλαδή. Πάει να τήνε διαλύσει την Ελλάδα ο Κωνσταντίνος, κάνει πλάτες στον κουνιάδο του τον Κάιζερ κι έγινε εχθρός των Συμμάχων. Ο Βενιζέλος διπλασίασε την Ελλάδα με τους Βαλκανικούς και τώρα ο βασιλιάς πάει να την αφανίσει. Αντί να κοιτάξει το συμφέρον μας, να μπει στο πλευρό της Αντάντ μπας και μας βοηθήσουνε να αντιμετωπίσουμε τις απειλές των Τούρκων, έβαλε τον Μεταξά να μαζέψει εκείά τα κατακάθια τους επίστρατους και να τους ξαμολήσει εναντίον των βενιζελικών. “Όποιος σκοτώνει βενιζελικό δεν σκοτώνει άνθρωπο”, σκούζουμε και πελεκάνε. Σκατά στο στέμμα, φτου», έκανε οργισμένος κι έφτυσε μαζί με υπολείμματα καπνού στο χωμάτινο δάπεδο της κάμαρης.

«Αχ, γιαβρί μου», βαρυγκόμησε η Χρυσάνθη, «εμείς τη φωτογραφία του Βενιζέλου την είχαμε πλάι στα εικονίσματα,

μόνο σ' αυτόν ελπίζαμε. Αλλά δεν τον αφήνουνε, γιαβρί μου. Αλίμονο στον κοσμάκη στη Μικρασία που περιμένουνε να ελευθερωθούν από τον Τούρκο. Κι εδώ οι ντόπιοι σκοτώνονται μεταξύ τους. Τι θ' απογίνουν οι Έλληνες εκεί χωρίς υποστήριξη; Τι θ' απογίνει ο Στέφος μας; Τι βασανιστήρια να περνάει τούτη την ώρα που μιλάμε;»

«Σώπα, θεια, μην απογοητεύεσαι», προσπάθησε να την παρηγορήσει ο Γιωργής καθώς εκείνη άρχισε να κλαίει σιωπηλά. «Μετρημένες είναι οι ώρες του βασιλιά, ο Βενιζέλος θα τα καταφέρει, θα ιδείς. Θα κατεβεί απ' τη Θεσσαλονίκη και θ' αναλάβει εκείνος. Η αλήθεια μιλάει μοναχή της, πόσο ακόμα θα κλείνει τ' αφτιά του ο ελληνικός λαός; Η Τουρκία είναι μαζί με τον Κάλιζερ, εκεί είναι το συμφέρο της. Κι εμάς το συμφέρο μας είναι εναντίον τους, κι ένα μικρό παιδί το καταλαβαίνει. Ο Βενιζέλος με την Άμυνα θα νικήσει, σημείωσε τη μέρα και την ώρα που σ' το λέω. Παραμονή Βαγγελισμού 1917, απόγιομα. Και θα γυρίσει κι ο θείος από την Τουρκία και θα κάνουμε ένα γλέντι που δεν θα 'χει ξαναγίνει, έτσι; Έλα, σκούπισε τώρα τα μάτια σου και θα δεις, θα 'ρθουνε καλύτερες μέρες. Άι, να πηγαίνω κι εγώ τώρα», έκανε ξαφνικά και πετάχτηκε από το σκαμνί. «Λευκιώ, έλα να με βγάλεις παρακάτω», γύρισε στην ξαδέλφη του κατεβάζοντας τα μάτια.

«Κάνει κρύο έξω, πού θα πας;» της γκρίνιαξε η γρια-Γιάνναϊνα καθώς η Λευκιώ έβγαινε μαζί με τον Γιωργή από την πόρτα.

«Θα ρίξω τον μποξά μου», πέταξε η κοπέλα κι άρπαξε βιαστικά ένα χοντρό άσπρο σάλι από τον γιούκο στη γωνιά.

Μάντευε τι την ήθελε ο Γιωργής: να της πει για τη φιλενάδα της την Αφέντρα, προφανώς. Και δεν έπεσε έξω.

«Της μίλησες;» τη ρώτησε εκείνος απότομα καθώς στάθηκαν στο ύψωμα του σπιτιού που κατηφόριζε στη δημοσιά.

«Όχι ευθέως», του απάντησε και τον κοίταξε πονηρά καθώς το πρόσωπό του σκοτείνιαζε. «Τη ρώτησα όμως απ' έξω απ' έξω τη γνώμη της για σένα. Ε, δεν είσαι κι άσχημος νέος», συμπλήρωσε και του χαμογέλασε περιπαικτικά.

Πράγματι, σκεφτόταν η Λευκιώ, καθόλου άσχημος νέος δεν ήταν ο Γιωργής. Είχε λεβέντικο παράστημα, ζεστά μαύρα μάτια και, το σπουδαιότερο, το παρουσιαστικό του φανέρωνε τιμιότητα κι αξιοσύνη.

«Λοιπόν; Τι σου είπε για μένα;» έκανε ο άντρας ανυπόμονα.

«Πως σ' έχει για τίμιο και δουλευτή», τον διαβεβαίωσε.

«Ναι, αλλά της αρέσω;» τη ρώτησε με φωνή που έδειχνε ανασφάλεια μα και ελπίδα.

«Δεν μου το είπε ξεκάθαρα, κατάλαβα πάντως πως μάλλον της αρέσεις», του αποκρίθηκε σοβαρά. «Καλύτερα όμως να μιλήσετε οι δυο σας. Βρες μια αφορμή να της πιάσεις την κουβέντα. Να, αύριο στην εκκλησία, ευκαιρία είναι. Θα φροντίσω εγώ να απομονωθούμε κάπου στον περίβολο κι όταν πλησιάσεις εσύ θα σταθώ λίγο παράμερα για να τα πείτε».

«Έτσι θα γίνει, καλά λες», συμφώνησε ο άντρας και γύρισε καθώς ακούστηκε βιαστικό βήμα στις πέτρες πίσω τους. «Α, η μουγκή είναι», είπε και χαιρέτησε νεύοντας μια μελαμψή γυναίκα γύρω στα τριάντα που τους προσπερνούσε βιαστικά πηγαίνοντας προς το σπίτι.

«Μπανού τη λένε, Γιωργή», τον επέπληξε η Λευκιώ. «Μην τη λες μουγκή, δεν είναι σωστό να της τονίζεις την ατυχία της. Σου έχουμε πει την ιστορία της, τραγική όσο δεν παίρνει. Της

κόψανε τη γλώσσα οι δικοί της γιατί την έπιασαν να μιλάει μ' έναν Έλληνα και υποψιάστηκαν πως τα 'παιζε μαζί του. Ήταν αδιανόητο στα μέρη μας Τουρκάλα να έχει νταραβέρι με Έλληνα, αλλά οι αγριάνθρωποι εξάντλησαν όλη τους τη βαρβαρότητα πάνω στην κακόμοιρη τη γυναίκα. Η μαμά μου τη μάζεψε τότε. Την πήρε κοντά της να μας βοηθάει στο σπίτι κι ήρθε μαζί μας όταν μας κυνήγησαν οι Τούρκοι και μας έδωξαν από τον τόπο μας. Η άλλη ψυχοκόρη που είχαμε δεν στάθηκε τόσο τυχερή. Ακόμη πετάγομαι στον ύπνο μου ακούγοντας τις κραυγές της όταν...» Έκανε έναν μορφασμό φρίκης αφήνοντας τη φράση της ατελείωτη. «Πάω μέσα τώρα, έχω ξεπαγιάσει», απόσωσε και κίνησε να γυρίσει. «Κι όπως είπαμε για αύριο», τον καθυσύχασε, βλέποντάς τον να μην κουνάει από τη θέση του.

Σήκωσε κι εκείνος το χέρι του καληνυχτίζοντάς την και αποφάσισε επιτέλους να απομακρυνθεί, έχοντας πάντα μια έκφραση αγωνίας στα μάτια του. Ήταν ένας ερωτευμένος άντρας που δεν θα ηρεμούσε ώσπου να βρει ανταπόκριση στο αίσθημά του.

Έλεφετε Σάββατο του Ευαγγελισμού εκείνη τη χρονιά κι η εκκλησούλα του Αϊ-Νικόλα, μισοχτισμένη ακόμη και ασοβάντιστη, ήταν γεμάτη χωριανούς με τα καλά τους, χρωματιστές μπόλιες και ποδιές οι γυναίκες, ταλαιπωρημένα σακάκια και άσπρα πουκάμισα ανοιχτά γύρω από τους ηλιοψημένους τους λαιμούς οι άντρες. Από το πρωί ο ήλιος έλαμπε ανοιξιάτικος, η φύση δόξαζε τη μέρα της Παναγιάς με τον τρόπο της.

Η Λευκιά, μολονότι στεκόταν ευλαβικά στο πλαϊνό διάζωμα του ναΐσκου με τα μάτια συλωμένα στο ιερό βήμα, έσφιγγε με σπασμωδικές κινήσεις την πλεχτή εσάρπα στο στήθος της, παρακαλώντας τον Θεό να τη συγχωρέσει. Ανίερα, αμαρτωλά συναισθήματα την κατέκλυζαν από τη στιγμή που η Αφέντρα, δίπλα της, της είχε ψιθυρίσει το συνταρακτικό νέο: η μάνα του καλού της, η τρομερή Καλογρίβαινα, είχε πέσει άρρωστη με τη γρίπη κι ήταν, λέει, του θανατά. Τη φονική γρίπη που σε όποιον έπεφτε τον αφάνιζε. Τους τα 'λεγε χθες βράδυ ο Γιωργής ως προμάντης κακών. Κακών; Η Λευκιά δεν μπορούσε να συγκρατήσει τη χαρά της από τη στιγμή που το άκουσε, δεν μπορούσε να λυπηθεί, δεν μπορούσε να συμπονέσει. Λύτρωση ένωσε στο δυσάρεστο νέο. Άνοιγε ο δρόμος για κείνη και τον Αναστάση, πώς να νιώσει θλίψη, λοιπόν; Η μάνα του ήταν το αξεπέραστο εμπόδιο στην ευτυχία τους και τώρα έβγαινε από τη μέση. Σταυροκοπήθηκε φοβισμένη από τις ίδιες της τις σκέψεις. Δεν ήταν σωστό, δεν ήταν χριστιανικό, το ήξερε φυσικά. Αλλά ο έρωτάς της για τον Αναστάση ήταν πολύ πιο ισχυρός ακόμα κι απ' τον φόβο του Θεού. Έψαξε πάλι με τα μάτια ανάμεσα στους πιστούς μήπως και τον διακρίνει κάπου. Ο Αναστάσης όμως δεν φαινόταν πουθενά. Λογικό, με τέτοια γεγονότα μέσα στην οικογένεια.

«*Τη Υπερμάχω Στρατηγώ τα νικητήρια...*» έψελνε ο παπα-Κυριάκος μαζί με τους ψαλτάδες και σύσσωμο το εκκλησίασμα. Η Λευκιά ένωσε τη φωνή της με των άλλων χωριανών, συναισθανόμενη την τεράστια αμαρτία που διέπραττε. Αναθάρρευε με τη συμφορά ενός συνανθρώπου της, χαιρόταν με την αρρώστια του. Κοροϊδευτικά θα έφταναν

στα ώτα της Παναγιάς τα λόγια του ύμνου που έβγαιναν από τα χείλη της Λευκιώς. Σταμάτησε απότομα, ενώ η Αφέντρα δίπλα της εξακολουθούσε με ακόμα πιο λαγαρή φωνή να ψάλλει το τροπάριο που μόνο μία φορά τον χρόνο ακουγόταν στην εκκλησιά.

Η λειτουργία έφτανε στο τέλος της μέσα σε βαθιά κατάλυξη. Ξαφνικά, έγινε μεγάλο σούσουρο ανάμεσα στους πιστούς, καθώς ο παπα-Κυριάκος σήκωνε το χαρτί που κρατούσε στο χέρι του, φορούσε τα στρογγυλά γυαλιά του και απάγγελλε με στεντόρεια φωνή:

«Κατά Ελευθερίου Βενιζέλου, φυλακίσαντος αρχιερείς και επιβουλευομένου βασιλείαν και πατρίδαν, ανάθεμα έστω».

Παύση του ιερέα, νεκρική σιγή στο εκκλησίασμα.

«Ανάθεμα και τρις ανάθεμα!» βροντοφώναξε ο παπα-Κυριάκος και συνέχισε: «Κατ' αυτού του προδότου Βενιζέλου, αφορεσμός όπως ενσκήψωσι: Τα εξανθήματα του Ιώβ! Το κήτος του Ιωνά! Η λέπρα του Ιεχωβά! Ο μαρασμός των νεκρών! Το τρεμούλιασμα των ψυχορραγούντων! Οι κερανοί της κολάσεως...»

«Ντροπή, παπά», κραύγασε κάποιος και η οχλοβοή που ακολούθησε δεν άφησε τους πιστούς ν' ακούσουν ούτε το «δι' ευχών».

Η Λευκιά με την Αφέντρα παρασύρθηκαν από το εκκλησίασμα που έβγαινε σπρώχνοντας στον περίβολο, όπου είχαν ήδη σχηματιστεί πηγαδάκια από χωριανούς και χωριανές που ωρύνονταν και χειρονομούσαν, με τα πρόσωπα φουντωμένα από οργή και έξαψη. Οι μαθητές του δημοτικού μαζί με τον σημαιοφόρο ακολουθούσαν τον δάσκαλο που έσπευδε να τους απομακρύνει από εκεί, προβλέποντας πως

τα πράγματα θα έπαιρναν επικίνδυνη τροπή. Ήδη η παρέα του κοινοτάρχη με τον χωροφύλακα, τον φοροεισπράκτορα και δυο τρεις επίστρατους κινούνταν απειλητικά προς τον Γιωργή που είχε αρπάξει τον παπα-Κυριάκο από το ρασομάνικο και του ζητούσε εξηγήσεις, συνεπικουρούμενος από τους φίλους του.

«Πώς σου 'ρθε, βρε τραγόπαπα, να κάνεις τέτοια αίσχη; “Ανάθεμα” τώρα πίσω πίσω; Εμείς εδώ στο χωριό δεν κάναμε “ανάθεμα” τότε που 'ρθε η διαταγή τον Δεκέμβρη, εσένα τώρα σε πήρε ο πόνος;»

«Άσε με στην ησυχία μου», αγρίεψε κι ο παπάς. «Αυτές τις εντολές έχω απ' τον μητροπολίτη τώρα που 'ρθε καινούριος νομάρχης. Ήταν παράλειψη του προηγούμενου, λέει, και έπρεπε να διορθωθεί».

«Γιωργή, γιατί ενοχλείς τον παπά; Θέλεις να σε κλείσω στην μπουζού;» επενέβη ο χωροφύλακας, ενώ ο ένας επίστρατος τον έπιανε από τον γιακά του σακακιού του και οι άλλοι δύο σήκωναν απειλητικά τις γροθιές τους στους φίλους του που διαμαρτύρονταν.

«Δρόμο, δρόμο», έσκουξε ο χωροφύλακας σπρώχνοντας τον Γιωργή πέρα. «Φευγάτε όλοι από δω, μη με πιάσει ο διάολος και σας χώσω ολονοούς μέσα».

«Ρεμάλια, που υποστηρίζετε τον σατανά, τον Βελζεβούλ, τον προδότη», ωρύνονταν πίσω τους οι επίστρατοι κι έπιασαν να τραγουδούν στο κατόπι τους με άγρια λύσσα:

*Ο βασιλιάς μας πάλι θα ζώσει το σπαθί,
θα σφάζει Αγγλογάλλους και Βενιζελικούς μαζί...*

Λίγο πιο πέρα, η Χρυσάνθη, κρατώντας το μπράτσο της πεθεράς της, της γρια-Γιάνναινας, με το ένα χέρι, έπαιζε νευρικά με το χερούλι της τσάντας της με το άλλο. Τα γάντια της από μαύρο δικτυωτό μετάξι μαρτυρούσαν πως η φινέτσα μιας ζωής άντεχε και στον ξεπεσμό ακόμα. Ωστόσο, τούτη τη στιγμή ανησυχούσε για τον Γιωργή αλλά και για την κόρη της. Είχε πικρή πείρα από τα έκτροπα που είχε ζήσει και φοβόταν με το παραμικρό για την ασφάλειά της. Η Λευκιώ τις πλησίασε και ίσιωσε το καπέλο στο κεφάλι της μαμάς της, στριφογυρίζοντας κωμικά τα μάτια δεξιά αριστερά.

«Θα σε γλωσσοφάνε πάλι με τα μεγαλεία σου», την πείραξε για να ελαφρύνει την ατμόσφαιρα.

Με τίποτα δεν έπρεπε να την αναγκάσει η μαμά της να επιστρέψει από τώρα στο σπίτι. Έπρεπε να φέρει σε επαφή την Αφέντρα και τον Γιωργή όπως το είχε υποσχεθεί, αλλά και για έναν ακόμα λόγο, πιο σημαντικό. Μόλις είχε πάρει το μάτι της τον Αναστάση που τραβούσε μαζί με τον αδελφό του και τον επιστάτη τους, τον Ζώη, προς την πλατεία του χωριού. Έπρεπε να πλησιάσει κι εκείνη προς τα εκεί, ίσως τους δινόταν η ευκαιρία να πουν δυο κουβέντες παράμερα.

«Μην ανησυχείς, ηρέμησαν τα πνεύματα τώρα, να, φεύγει κι ο χωροφύλακας», συνέχισε ανέμελα. «Αντε, πηγαίνετε εσείς στο σπίτι και σε λίγο θα έρθω κι εγώ. Μια βόλτα θα κάνω με την Αφέντρα και θα έρθω. Να, πάρε, σε παρακαλώ, και την εσάρπα μου να μην την κουβαλάω, γλύκανε ο καιρός».

Απομακρύνθηκε μ' ένα χαμόγελο και τράβηξε την Αφέντρα να ακολουθήσουν την παρέα του Γιωργή, μη δίνοντας καμιά σημασία στον τριαντάχρονο αγροφύλακα που είχε

σταθεί μπροστά της έτοιμος για ρεβεράντζα. Ανασήκωσε αδιάφορα τη μακριά σουρωτή της φούστα για να μη σέρνεται στο χώμα και βιάστηκε να προχωρήσει. Το κοντό σακάκι από πάνω με τα φουσκωτά μανίκια έδινε στην τροφαντή φιγούρα της έναν αέρα κοριτσιίστικης κομψότητας και ο καταφρονημένος αγροφύλακας έμεινε να την παρακολουθεί με λιγωμένο βλέμμα.

«Καλημέρα, βοήθειά σας», είπε όταν έφτασαν κοντά στους νεαρούς και η Αφέντρα πίσω της επανέλαβε τον χαιρετισμό. Εκείνοι ανταπέδωσαν μασουλώντας το αντίδωρό τους και η Λευκιά βάλθηκε να διευκολύνει τον ξάδελφό της και τη φίλη της, πιάνοντας την κουβέντα στους υπόλοιπους για τα γεγονότα που μόλις είχαν προηγηθεί.

«Μη μαλώνετε για τα πολιτικά», τους είπε χαμηλόφωνα. «Πάτε γυρεύοντας μετράδες;»

«Θέλουμε να ξαναγυρίσει η Ελλάδα στην καθυστέρηση, στα καθεστώτα πριν από το Γουδί», διαμαρτυρήθηκε ένας ψηλόλιγνος νεαρός και πέταξε κάτω την τραγιάσκα του με οργή. «Δήθεν είναι υπέρ της ειρήνης, αλλά δεν λογαριάζουνε πως ήδη πετσοκόβουνε την πατρίδα μας οι εμπόλεμοι κι από τις δυο πλευρές. Οι Γερμανοβούλγαροι αρπάξανε Δράμα, Σέρρες, Καβάλα κι οι Αγγλογάλλοι φοβερίζουνε από τον Πειραιά. Εγώ θα φύγω, θα πάω στη Θεσσαλονίκη να μπω στην Άμυνα, κι ας μην έχουν καλέσει την κλάση μας ακόμη».

«Κατάρρα στον προδότη, θάνατος στον δολοφόνο των παιδιών μας, να βρικολακιάσει ο αφορεσμένος», έσκουξε περνώντας από δίπλα τους μια χωρική, ρίχνοντας φαρμακωμένες ματιές στην παρέα, ενώ ένα σκυλί άρχισε να γαβγίζει πιο κει συνοδεύοντας τα ουρλιαχτά της.

Η Λευκιά βρήκε την αφορμή να ξεμακρύνει και κατευθύνθηκε προς την πίσω μεριά της πλατείας. Εκείνα τα λόγια του νεαρού, πως δεν είχαν καλέσει ακόμη την κλάση τους, της τριβέλιζαν τον νου. Ήταν συνομήλικος με τον Αναστάση, στα είκοσι ένα. Αν έμπαιναν στον πόλεμο, ήταν πολύ πιθανό να τους πάρουν στον στρατό κάποια στιγμή. Ευχήθηκε θερμά μέσα της να μην επικρατήσει ο Βενιζέλος. Δεν είχαν καμιά σημασία τα πατριωτικά αισθήματα για κείνη τώρα, μόνο ο έρωτάς της είχε σημασία. Πήγε κι ήρθε δυο φορές μέχρι τη μεγάλη ελιά απέναντι από το καφενείο με την ελπίδα να τη δει ο Αναστάσης και να πάει να τη συναντήσει. Και πράγματι, εκείνος βρέθηκε πολύ σύντομα δίπλα της κι έσκυβε το μαυρομάλλικο κεφάλι του πάνω της ψιθυρίζοντας:

«Θέλω να βρεθούμε, έχω νέα να σου πω».

«Τα έμαθα για τη μάνα σου», του αποκρίθηκε, προσπαθώντας να δώσει στη φωνή της έναν τόνο ευπρεπούς συμπάθειας. «Πώς και δεν είσαι μαζί της τώρα που είναι άρρωστη;»

«Δεν μας αφήνει ο γιατρός να μπούμε στην κάμαρή της», της απάντησε εκείνος κάνοντας έναν μορφασμό παραίτησης. «Η γρίπη είναι κολλητική, ούτε τους νεκρούς δεν πλησιάζουν οι συγγενείς τους από φόβο μην κολλήσουν».

Σώπασαν για λίγο. Η αναφορά στον θάνατο έριξε τη σκιά του ανάμεσά τους, έστω κι αν εκείνοι είχαν τον δικό τους καημό.

Μακάρι τα παιδιά μας να πάρουν τα μάτια του, σκεφτόταν η Λευκιά, που η ορμή της νιότης της έκανε άλματα στο μέλλον ασυγκράτητα. Πόσο όμορφα είναι τα τσακίρικα,

γκριζοπράσινα μάτια του, ίδια με του πατέρα του. Από γενιά σε γενιά περνάνε, σίγουρα θα τα πάρει κάποιο από τα παιδιά μας αν... Τινάχτηκε στα επόμενα λόγια του, οι ρεμβασμοί της έγιναν έξαψη και ταραχή. Η ελίτσα στο πανωχείλι της αναδεύτηκε τρεμουλιαστά.

«Θέλω να αρραβωνιαστούμε, έστω και κρυφά προς το παρόν», της έλεγε ο Αναστάσης. «Τώρα που η μάνα μου δεν μπορεί να μπει εμπόδιο, θέλω να δώσουμε υπόσχεση ενώπιον του Θεού. Θα είσαι δική μου παντοτινά», της είπε γυρεύοντας με λαχτάρα τα μάτια της.

Φοβόταν μην τη χάσει, φαινόταν στην αγωνία που τρεμόπαιζε στο βλέμμα του. Όλοι οι νέοι του χωριού την ήθελαν τη Λευκιώ, ο Αναστάσης το ήξερε, το άκουγε. Ευτυχώς που εκείνη ήταν ξένη και φτωχιά, αλλιώς θα της είχαν πάει κιόλας προξενιά. Αλλά αυτός ανησυχούσε, ώσπου να τη σιγουρέψει θα τον έτρωγε η αγωνία.

«Θα έρθω να σε βρω τη Δευτέρα στο Μεσολόγγι, μετά το σχόλασμα», πρόλαβε και της είπε καθώς η Λευκιώ κινούσε να φύγει.

Πλησίαζε μια παρέα χωριανών και δεν έπρεπε να δίνουν δικαιώματα. Ευτυχώς διέκρινε στον κεντρικό δρόμο που κατέβαινε στην πλατεία του χωριού την παρέα του Γιωργή που ερχόταν μαζί με την Αφέντρα. Κατευθύνθηκε με γοργό βήμα προς τα εκεί, λερώνοντας τα παπούτσια της στα χώματα και στις λάσπες, καθώς δεν πρόσεχε πού πατούσε. Δεν περπατούσε στη γη εκείνη την ώρα, πετούσε στα ουράνια.

Είχε μουντό καιρό τη μεθεπόμενη μέρα. Πού και πού ψιλόβρεχε, με μικρές παγωμένες σταλαγματιές που περόνιαζαν τα κόκαλα. Η πλάση είχε βαλθεί να διευκολύνει το ξεστράτισμα της Λευκιώς, που ακολουθούσε διστακτικά τον Αναστάση καθώς εκείνος την οδηγούσε στην ψαροκαλύβα, πέρα στον πέτρινο μόλο. Η περιοχή πίσω από το Ξενοκράτειο Διδασκαλείο, η Περιμετρική, με μεγάλους ευκαλύπτους και σχεδόν ερημική, ήταν το καταφύγιο όπου συναντιούνταν οι δυο τους για λίγα λεπτά μετά το σχολάσμα και πριν η Λευκιώ πάρει τον δρόμο για την κεντρική Χαριλάου Τρικούπη για να επιστρέψει με το απογευματινό τρένο στον Λόγγο. Ο Αναστάσης ερχόταν από το χωριό με το άλογό του και την ικέτευε να συμφωνήσει μια φορά να τη γυρίσει εκείνος καβάλα, αλλά η κοπέλα αρνιόταν φυσικά. Όσο κι αν τον αγαπούσε, δεν διακινδύνευε να της βγει το όνομα.

Σήμερα, όμως, εκείνος την έπεισε να τον ακολουθήσει στην καλύβα. Είχε κάτι να της δώσει, της είπε, και να μη φοβάται, την αγαπούσε και θα την προστάτευε πάντα. Η αγωνία της Λευκιώς να ξεφύγει από τις συμμαθήτριές της για να τον συναντήσει χωρίς να την καταλάβουν εντεινόταν τώρα στη σκέψη πως μπορεί να τους έβλεπε κάποιος να ξεμοναχιάζονται. Ωστόσο, το τσουχτερό ψιλόβροχο έκανε την ιδέα ενός προστατευμένου μέρους να φαντάζει πολύ ελκυστική. Προσπέρασαν με προφύλαξη δύο παραγαδολόγισσες που διόρθωναν δυο στρογγυλά τελάρα με παραγάδια καθισμένες κατάχαμα κάτω από ένα υπόστεγο και σε λίγο πέρασαν το κατώφλι του καταφυγίου τους. Από έξω, η καφετιά φοράδα του Αναστάση ήταν δεμένη σε ένα

παλούκι του μόλου. Ο πηγαϊμός τους εκεί ήταν προσχεδιασμένος, λοιπόν. Η Λευκιά μπήκε σε επιφυλακή. Έπρεπε να είναι πολύ πολύ προσεκτική.

Μύριζε σάπιο ψάρι και υγρασία μέσα στο καλύβι, όπου προφανώς οι ψαράδες ετοίμαζαν τα σύνεργα του ψαρέματος για να ξανοιχτούν με τις γαΐτες στη λιμνοθάλασσα. Κουρελιασμένα δίχτυα, ξεραμένες τριχιές, καφάσια σπαρμένα εδώ κι εκεί δεν ήταν βέβαια το κατάλληλο σκηνικό για μια ρομαντική συνεύρεση. Ο Αναστάσης όμως την κοίταζε τόσο τρυφερά, με τόση λαχτάρα! Και της έλεγε λόγια αγάπης, όμορφα λόγια που της ζέσταιναν την καρδιά. Αλλά έπρεπε να προσέχει, να μην προχωρήσει πολύ.

«Αυτός είναι ο αρραβώνας μας», της είπε ενώ έβγαζε ένα δερμάτινο πουγκάκι από την τσέπη του σακακιού του. Της πέρασε στο δάχτυλο το ζαφειρένιο δαχτυλίδι με χέρια που καίγανε. Της ζέσταιναν την ψυχή εκείνα τα χέρια. Έκανε την καρδιά της να σπαρταρά η μεγάλη υπόσχεση. Πόσο ευτυχισμένη ένιωθε!

«Μακάρι τα παιδιά μας να σου μοιάσουνε, να γίνουν έξυπνα σαν κι εσένα», συνέχισε ο νεαρός άντρας με θέρμη. «Εγώ με το ζόρι τελείωσα το Ελληνικό στο Αγρίνιο, πάλι καλά που δεν σταμάτησα στο δημοτικό να λες. Είχα τον νου μου στο έξω και στο παιγνίδι. Αλλά τώρα μόνο για σένα έχω μυαλό».

Την έσφιγγε στην αγκαλιά του ανασαίνοντας τη ζαλιστική μυρωδιά της, «σωστό θυμίαμα», της ψιθύριζε συνεπαρμένος. Της σήκωσε το χέρι και φίλησε το αστραφτερό δαχτυλίδι που το στόλιζε, με χείλη που έτρεμαν από πόθο.

«Είπα στον χρυσοχόο πως θέλω το ωραιότερο δαχτυλίδι του για μια μικρή μάγισσα που μου έκλεψε την καρδιά». Της

φιλούσε όλο το πρόσωπο τώρα, καυτά χείλη, μάτια γεμάτα λαχτάρα και πάθος την τύλιγαν στη φλόγα τους. Το κορμί της βούλιαζε ολοένα και περισσότερο στον αφράτο σωρό από τα ψαράδικα δίχτυα που υποχωρούσαν συνωμοτικά. Υποχωρούσαν και οι αντιστάσεις της, τις έλιωναν οι θερμές του υποσχέσεις, που λες και ξεριζώναν το είναι του και της το πρόσφεραν θυσία. Το χέρι του τρύπωσε κάτω από το μεσοφόρι της, η αίσθηση του κινδύνου, της απειλής που είχε μάθει από μικρή να τρέμει, την έκανε προς στιγμήν να αντιδράσει, αλλά η σάρκα της αποζητούσε απελπισμένα το άγγιγμά του. Αφέθηκε στην παραφορά τους, δεν υπήρχε γυρισμός. Όλη της η ζωή συμπυκνώθηκε σ' εκείνες τις θεϊκές στιγμές.

Με πόση σκληρότητα η πραγματικότητα καταπίνει τη μαγεία, αφήνοντας κρύα στάχτη εκεί όπου προηγουμένως ζωντάνευε το θαύμα. Όρθια μέσα στο ασφυκτικά γεμάτο βαγόνι του τρένου, ανάμεσα σε επιβάτες, φορτία, αποσκευές, η Λευκιά δεν ήθελε να φτάσει ποτέ στον προορισμό της. Σε κάθε σταθμό, σε κάθε χωριό που σταματούσαν, ήθελε να πεταχτεί έξω και να χαθεί στο άγνωστο. Πώς θα τους αντίκριζε όλους, πώς θα αντίκριζε τη μάνα της; Κατακοκκίνισε όταν της ήρθαν στον νου τα σχόλιά της για μια γνωστή τους στο Σερέκιοϊ που ξόκειλε, καθώς έλεγαν. «Κι άλλες αγάπησαν, μα δεν φτάσανε να λύσουν τη βρακοζώνα τους», είχε πει τότε αποδοκιμαστικά η Χρυσάνθη. Ήθελε να πεθάνει από την ντροπή της η Λευκιά, δεν άντεχε αυτό το βάρος που θρονιάστηκε στην ψυχή της. Το ζαφειρένιο

δαχτυλίδι, κρυμμένο βαθιά μέσα στην τσέπη της ποδιάς της, λες και την έζωνε με τις φωτιές της κόλασης. Κι όμως, λίγη ώρα πριν, στέκονταν μαζί με τον Αναστάση μπροστά στο κουβούκλιο του φωτογράφου για να βγάλουν τη «φωτογραφία του αρραβώνα τους», όπως είχε πει εκείνος. «Μη φοβάσαι», καθησύχαζε τις αμφιβολίες της, «δεν θα εκτεθείς, άγνωστοι του είμαστε. Αυτός θα δει να μπαίνει στο φωτογραφείο του ένα αρραβωνιασμένο ζευγάρι για να φωτογραφηθεί σ' αυτή τη σημαντική στιγμή της ζωής του, όπως κάνουν συνήθως οι αρραβωνιασμένοι. Κι αν θέλεις να μη ριποκινδυνέψεις τίποτα, θα πάρω και την πλάκα μαζί όταν θα έρθω για τις φωτογραφίες. Αλλά τι σε απασχολεί, αγάπη μου; Ακόμη δεν το πιστεύεις πως αρραβωνιαστήκαμε κι όπου να 'ναι παντρευόμαστε;» Και πράγματι, η Λευκιώ βίωνε το όνειρο τη στιγμή που ο αγαπημένος της την αγκάλιαζε από τον ώμο και με το άλλο χέρι του κρατούσε το δικό της μπροστά στον φακό, «για να φαίνεται το δαχτυλίδι σου, η σφραγίδα της αγάπης μου», της ψιθύριζε τρυφερά. Αλλά όταν χώρισαν για να επιστρέψει ο καθένας μόνος του στο χωριό, η Λευκιώ ένιωσε εγκαταλελειμμένη. Το όνειρο φάνταζε τώρα μια χίμαιρα φτιαγμένη από επιθυμίες, έξω από την πραγματικότητα. Ένας λαθραίος αρραβώνας κι ένα τρομερό τετελεσμένο, ανάρμοστο σε σοβαρή κοπέλα. Έπιασε με τα δυο της χέρια το κεφάλι της που κόντευε να σπάσει. Ας μην τελείωνε ποτέ τούτη η διαδρομή.

Ξαναξεκίνησαν αφήνοντας πίσω τους τη Σταμνά. Πλησίαζαν στον σταθμό του Αγγελόκαστρου, σε λίγο θα έφταναν στον Λόγγο. Ο κάμπος χανόταν καθώς ο συρμός έπαιρνε τη στροφή για το χωριό κι η Λευκιώ πετάχτηκε

από το άνοιγμα της πόρτας προτού καλά καλά σταματήσει το τρένο. Έτρεξε σκουντουφλώντας στο λιθόστρωτο που έβγαζε πάνω στην εκκλησούλα του Αϊ-Νικόλα και πήγε να λιποθυμήσει από ανακούφιση όταν είδε την πόρτα της ανοιχτή. Μαζεύοντας το κουράγιο της, όρμησε μέσα και στο μισοσκοτάδο κόντεψε να πέσει πάνω στον παπα-Κυριάκο που κατευθυνόταν προς την έξοδο.

«Πάτερ, θέλω να εξομολογηθώ», του φώναξε τρέμοντας από την ταραχή της.

«Όχι τώρα, κόρη μου, δεν προλαβαίνω», της απάντησε χωρίς να σταματήσει. «Έχω ετοιμασίες. Θα πάω στη Βασιλική του Καλογρίβα να τη μεταλάβω, είναι στα τελευταία της η άμοιρη», συνέχισε καθώς η Λευκιά τον είχε πάρει στο κατόπι μέσα στην απόγνωσή της. «Και να ευλογήσω τον γάμο του γιου της με την Πέπω του γιατρού του Καρανικόλα, είναι η τελευταία επιθυμία της μάνας του. Δεν ήθελε να πεθάνει προτού φιλήσει τα στέφανά του».

«Ποιος γιος της;» έκανε η Λευκιά θολωμένη, πασπατεύοντας στην τσέπη της ποδιάς της το ζαφειρένιο δαχτυλίδι. «Ποιος γιος της παίρνει την Πέπω;»

«Ο μεγαλύτερος, ο Αναστάσης», της αποκρίθηκε ο παπάς. «Άντε, γεια σου τώρα, βιάζομαι. Γεια σου, γεια σου».

Ένα τανγκό στη Σμύρνη, οι θηριωδίες των Τούρκων... Μέσα στο μισόφωτο της εκκλησιάς, η Λευκιά βίωνε τη μεγαλύτερη θηριωδία τούτη τη στιγμή που της βίαζαν την ψυχή.